

TAFOFIEL 22 – september 2014

Sinds februari 2010 mag u van Epitaaf vzw op gepaste tijd een nieuwsbrief in uw mailbox verwachten, met informatie over onze activiteiten en artikels en nieuws in verband met het funeraire.

Inhoudstafel Tafofiel 22

1. Rondleidingen Open Monumentendagen 20 en 21 september 2014
2. Epitaaf vzw stelt voor: films van Eric De Kuyper
3. Schoonselhof 14-18, opening tentoonstelling oorlogsgeheugen van Antwerpen
4. Marcel Matthijs, literair en funerair ankerpunt te Oedelem (Beernem)
5. Studiedag CRKC: Iconografie in de religieuze kunst en architectuur
6. Studiedag provincie Vlaams-Brabant: inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant
7. Verslag in beelden: lezingen en rondleiding donderdag 29 mei 2014
8. TEREBINTH 2014-3: Eerste Wereldoorlog en funeraire cultuur
9. Funerair Rome
10. Bloemlezing uit de pers

1

De naam Tafofiel, uit het Grieks "taphos" = graf, en "philos" = vriend, een gepaste naam dus voor de elektronische nieuwsbrief van Epitaaf vzw.

Veel leesplezier

Dankzij uw lidmaatschap kunnen we blijven ijveren voor het behoud van waardevolle graftekens in Vlaanderen en Brussel én steekt u ons een hart onder de riem bij het onderhoud van het Museum voor Grafkunst.

25 € gewoon lid, 125 € steunend lid, 1500 € beschermend lid

Overschrijven op rekeningnummer: BE20 0682 0392 6056 BIC : GKCCBEBB

Voor de registratie en communicatie is het belangrijk om bij de overschrijving melding te maken van de naam van het lid, met adres, e-mail (indien nieuw lid), jaartal lidmaatschap en één van de hierboven vermelde termen.

Epitaaf vzw krijgt de steun van

Epitaaf vzw
Onze Lieve Vrouw Voorplein 16 1020 Brussel (Laken)

www.epitaaf.org
info@epitaaf.org

Open Monumentendagen: rondleidingen en woordkunst

Zaterdag en zondag 20 en 21 september 2014

op de begraafplaats van Elsene (Nederlands 10.30u; Frans 14u)

op de begraafplaats van Brussel (Evere) Ned. 10u, 14u; Fr. 10.30.u, 14.30.u

Omwille van het thema van de Open Monumentendagen, in 2014 "Geschiedenis en herinnering", en het herdenkingjaar van WOI, verlaten we de site Laken om het thema 14-18 op te zoeken op de begraafplaatsen van Elsene en Brussel (Evere).

Begraafplaats van Elsene, Boondaalse Steenweg 478 in Elsene

De gemeentelijke begraafplaats van Elsene aan de Boondaalse Steenweg werd in 1877 in gebruik genomen. De architecten Edmond Le Graive en Louis Coenraets ontwierpen het oudste gedeelte, met een straalvormig grondplan dat uitwaaiert vanaf een met cipressen beplante rotonde. Een brede, met bomen beplante laan, geïnspireerd op de antieke Via Appia, verbindt deze rotonde met de monumentale toegang. Bij de uitbreidingswerken werd een tweede, zogenaamde 'militaire' rotonde aangelegd, met zowel monumentale en ingetogen oorlogsmonumenten die opgericht werden op concessies. Het midden van deze rotonde werd betekenisvol de 'rustplaats van de martelaren', omdat daar de burgerlijke oorlogsslachtoffers rusten. Deze rotonde ligt voor het grote militair ereperk, ingehuldigd in 1923, waar militairen van de twee wereldoorlogen begraven liggen, zowel Belgen als buitenlanders. Vier bronzen schildwachten, vervaardigd door Charles Samuel, Marcel Rau, Isidore De Rudder en Jules Herbays, waken over de rijen witte zerken die afsteken tegen hagen van gesnoeide taxus. De begraafplaats van Elsene is bekend voor het grafmonument van de familie Solvay ontworpen door Victor Horta, maar ook voor die van generaal Boulanger, schrijver Charles De Coster, de schilders Antoine Wiertz en Marcel Broodthaers, componist Eugène Ysaÿe en de architecten Victor Horta en Paul Saintenoy.

20 en 21 september 2014: Nederlandstalige rondleiding 10.30.u : rondleiding met speciale aandacht voor de uitzonderlijke oorlogsmonumenten die opgericht werden op concessies van de militaire rotonde en voor de uniforme militaire graftekens. Naast het historische aspect wordt stilgestaan bij de uiteenlopende aspecten van de funeraire cultuur en de erfgoedwaarde van graftekens.

20 en 21 september 2014: Franstalige activiteit om 14u : Het kerkhof van Elsene is een plek van collectieve herinnering. De rotonde van de militairen, die de rustplaats van de burgerlijke martelaars

omringt en voor het ereperk ligt, leent zich bij uitstek voor een meerstemmige evocatie van de Eerste Wereldoorlog. De leerlingen van de afdeling 'woordkunst' van de Académie de Musique d'Ixelles zullen verhalen en getuigenissen brengen, terwijl de vereniging Epitaaf vzw stilstaat bij het funerair erfgoed. Reserveren verplicht vóór 19 september om 16u op het nummer 02/761.27.78 (maandag tot vrijdag van 9u tot 16u) of per mail (v.latteur@woluwe1200.be). De folder Stedelijke getuigenissen van de Eerste Wereldoorlog is beschikbaar aan het vertrekpunt.

http://visitbrussels.be/bitc/BE_nl/minisite_monument/heritage_place/13300/kerkhof-van-elsene.do

Begraafplaats van Brussel, Kerkhof van Brussellaan 1140 Brussel

Omdat de bestaande begraafplaatsen te klein waren geworden, besloot het stadsbestuur van Brussel in 1874 een uitgestrekt terrein van 38 hectare aan te kopen langs de Leuvense Steenweg, op het grondgebied van de gemeente Evere, om er een nieuwe begraafplaats aan te leggen. De opdracht hiervoor werd toevertrouwd aan de Franse landschapsarchitect Louis Fuchs. De robuuste ingangspaviljoenen in neo-Etruskische stijl werden ontworpen door architect Victor Jamaer. De stedelijke begraafplaats van Brussel bevat een indrukwekkend geheel van herdenkingsmonumenten van hoge kwaliteit, zoals het Engelse memoriaal voor de slag van Waterloo (een werk van Jacques de Lalaing), het Duitse memoriaal voor de soldaten van de Frans-Pruisische oorlog van 1870, het monument voor de strijders van de Belgische Revolutie van 1830, het Belgische militaire ereperk van de Eerste Wereldoorlog met zijn indrukwekkende erepoort ontworpen door François Malfait en Pierre Theunis, het Duitse militaire ereperk van de Eerste Wereldoorlog, de herdenkingsmuur van de gefusilleerden en het monument voor de slachtoffers van de brand in de Innovation in 1967. Langs de beboomde lanen rusten bekende Brusselaars. Prominenten zijn gegroepeerd op de 'rotonde van de burgemeesters' met de graven van Charles de Brouckère, Jules Anspach, Karel Buls en Adolphe Max.

Rondleidingen met speciale aandacht voor de oorlogsmonumenten en de algemene aspecten van de funeraire cultuur en de erfgoedwaarde van graftekens, zaterdag en zondag om 10u. en 14u.

20 en 21 september 2014: Nederlandstalig 10u en 14u.

20 en 21 september 2014: Franstalig 10.30.u en 14.30.u,

http://visitbrussels.be/bitc/BE_nl/minisite_monument/heritage_place/13341/begraafplaats-van-brussel.do

OPGELET: zondag 21 september 2014 is het autoloze dag in het Brussels Hoofdstedelijk gewest, van 9 tot 19 uur. Het openbaar vervoer van de MIVB en De Lijn is er die dag gratis.

Epitaaf vzw
Onze Lieve Vrouw Voorplein 16 1020 Brussel (Laken)

www.epitaaf.org
info@epitaaf.org

EPITAAF STELT VOOR:

'LES NUITS D'ETE' en 'MY LIVE AS AN ACTOR'

Filmvoorstelling in aanwezigheid van regisseur Eric De Kuyper

4

Zondag 5 oktober 2014, 19.00.u in Museum voor Grafkunst te Laken

Gratis voor leden, 10 euro niet-leden, inschrijven op: info@epitaaf.org

Epitaaf vzw is verheugd om u uit te nodigen op haar volgende activiteit: de vertoning van de film 'Les Nuits d'Eté' van Eric De Kuyper. Deze film werd grotendeels opgenomen in het atelier Salu, heden de zetel van Epitaaf vzw, en op het aanpalende kerkhof van Laken. Dit decor inspireerde De Kuyper om de wisselwerking tussen grafkunst en de vroege film in één programma samen te brengen.

De film, naar de liederencyclus van Hector Berlioz *Les Nuits d'Eté*, werd gemaakt in opdracht van de Operadagen Rotterdam, waar hij in première ging in mei 2012. Het project is opgezet als een stomme film waarbij - zoals in die periode - de muziek live wordt uitgevoerd. In het atelier Salu wordt de film echter vertoond met een soundtrack: onder leiding van John Elliott Gardiner speelt het Orchestre de l'Opéra de Lyon.

Het werk van Berlioz - op teksten van Théophile Gautier - is voornamelijk gekend in de versie voor groot orkest en (vrouwelijke) soliste. Er werd echter gekozen voor de zelden uitgevoerde oorspronkelijke versie voor piano en drie stemmen.

Aansluitend bij de vertoning van de Berlioz-Salu film wordt een fragment uit *My Life as an Actor* getoond. Het gaat hierbij om een 'work in progress'.

Fotografe Nadine Tasseel maakte fotografische beelden tijdens de draaidagen van de film, die worden tentoongesteld.

Epitaaf-bestuurslid Lode De Clercq zal dit evenement inleiden.

Foto: <http://www.nopapers.nl/km/lit/rec/1/boek0164.html>

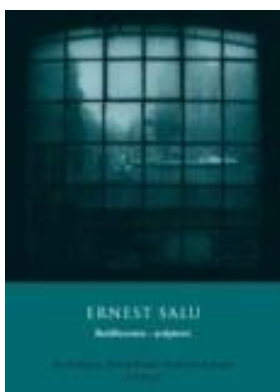
Deze avond vindt plaats als dankbetuiging aan Epitaaf vzw die welwillend het draaien van deze films mogelijk maakte.

Na de vertoning biedt de vereniging u een glas aan.

Reserveren is noodzakelijk gezien het beperkt aantal plaatsen in Atelier Salu, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, 1020 Laken. Mailen aan: info@epitaaf.org

5

De Kuyper Eric, Tasseel Nadine en Linda Van Santvoort *Ernest Salu Beeldhouwers - sculpteurs*, Brussel, 2005

Op 5 oktober hebt u ook de mogelijkheid om het boek aan te schaffen dat handelt over het atelier en Salu en waarvoor Eric De Kuyper een bijdrage bezorgde. Dat boek wordt die dag aangeboden aan de voordeelprijs van 5 euro.

Het beeldhouwersatelier Salu is een unieke locatie in Brussel. Hier proef je de sfeer alsof nog maar net de laatste steen gekapt werd. Dit boek biedt naast een literaire kijk op funerair erfgoed, ook een overzicht van drie generaties grafkunst. De foto's van Nadine Tasseel zijn meer dan illustraties, de sfeer van het verlaten beeldhouwersatelier wordt treffend gevat.

SCHOONSELHOF 14-18

Opening tentoonstelling over het oorlogsgeheugen van Antwerpen

Groot ereperk op de stedelijke Antwerpse begraafplaats

Van 29 augustus 1914 tot 28 februari 1915

Op vrijdag 29 augustus werd de openluchtentoonstelling met aanvullende brochure voorgesteld aan een ruim publiek. Dit project werd gerealiseerd in samenwerking van Anne-Mie Havermans, de stad Antwerpen en de kleine expeditie. Bij de opening belichtte Anne-Mie Havermans de waarde van het militair ereperk van Schoonselhof. In zijn toespraak onderstreepte schepen Philip Heylen de centrale positie dat dit project inneemt in het sterk Antwerps programma voor de herdenking van WOI.

Anne-Mie Havermans hield een toespraak nabij de graven van de gefusilleerden en het Britse perk.

Centraal schepen Heylen, die als eerste de brochure ontving, naast Hendrik de Bouvre, coördinator begraafplaatsen en initiatiefnemer van het project. Foto's Peeters-Georges.

Wij staan hier omdat precies 100 jaar geleden, op 28 augustus 1914, de eerste personen werden begraven op Schoonselhof; de Duitser Otto Zschocke, die als ulaan een verkenning uitvoerde nabij de Gete, waar hij gewond raakte en in Belgische handen viel. Diezelfde dag werd er ook een Belg begraven Frans Joseph Neels (°Leuven, 22-5-1893/ 26-8-1914) (soldaat 2 kl mil 1913; 1 grenadiers, 2/3 (7 cie). Beide waren gestorven in het militair hospitaal aan de Marialei.

De weken die volgden op 28 augustus werden er op dit domein nog honderden begraven, tot bij de val van Antwerpen op 10 oktober 1914. Het ging om Belgische militairen, omgekomen of gewond in het hele land en overleden in het Mariagasthuis, zoals het militair hospitaal werd genoemd, alsook om Engelse mariniers die tegen beter weten in de laatste dagen voor de val van Antwerpen werden ingezet door Churchill, verder Duitsers en enkele vluchtelingen, in totaal 354 personen.

In de daarop volgende maanden, die jaren werden, zijn hier minder militairen begraven. Toch rusten hier veel militairen die deelnamen aan de loopgravenoorlog in de Westhoek en Frankrijk, omdat er velen later zijn gerepatrieerd. Zo komt het dat hier mannen uit Alveringem, in Antwerpen gestorven en begraven bij aanvang van WOI, na de oorlog werden overgebracht naar hun West-Vlaamse gemeente, en dat Antwerpenaren die in Alveringem sneuvelden overgebracht werden naar Schoonselhof.

De Grote Oorlog was bovendien vier jaar constant aanwezig voor de burgers in Antwerpen. Het was zwaar. Een aantal Antwerpenaren noteerden hun ervaringen. Heel open en met kritische blik is het relaas van Karel Ressler (1900-1950). Bij aanvang van de oorlog was hij 14 jaar. Deze zoon van een drukker noteerde onder meer: *16 september 1915 donderdag Ik bezoek Schoonselhof per fiets. Er liggen veel Belgische soldaten begraven (ong. 200), 4 Engelschen en een 80tal Duitschers. De graven worden mooi onderhouden. Die der D. worden echter door eigen soldaten verzorgd!*. Toevallig werd Karel Ressler later zelf begraven vlakbij het militair ereperk op deze begraafplaats.

Burgers die gefusilleerd zijn binnen de vesten van Antwerpen en Antwerpenaren die elders gefusilleerd werden, zijn in 1919 met een grote plechtigheid overgebracht naar het centrum van het militair ereperk op Schoonselhof. Daarbij werd gesteld: *Onze gefusilleerden zullen voortaan rusten op Schoonselhof en hunne tombe zal een bedevaartsoord worden, waar wij alle zullen gaan leren hoe men zijn vaderland moet beminnen*. Enkele verhalen van gefusilleerde verzetsstrijders zijn gedocumenteerd. Priester Felix Moons werd door de Duitse Krijgsraad bestempeld als *één van de gevaarlijkste spionnen die ooit werden gevat en die het meest nadeel berokkend hadden aan het Duitse leger*. Hij zou vermoed zijn eigen proces hebben bijgewoond. Metser Henri Duerloo uit Essen, smokkelaar van documenten en andere zaken, werd neergeschoten bij de sperdraadzone op de grens met Nederland. De jonge Leo Parant (1895-1915) uit het Waalse Voneche bracht met een kruiwagen eten aan Engelsen en Fransen die zich verborgen hielden.

Een aspect van de oorlog dat onderbelicht blijft, is het krijgsgevangenschap. Dit werd nochtans onderzocht door historicus Jan Vancoillie. Grote groepen krijgsgevangenen werden ingezet, in beide kampen. Ze waren werkkrachten in het binnenland en werden nadien ook ingezet aan het front voor karweien als het bouwen van bunkers en loopgraven. De Portugezen, de Russen, de Italianen, één Roemeen, Fransen en Engelsen die hier begraven zijn in 1918 waren krijgsgevangenen die stierven in

het Militair hospitaal aan de Marialei. Daar stierven ook vele andere militairen, zeker toen op het einde van de oorlog de Spaanse griep woedde. Voor de militairen duurde de oorlog immers nog tot in 1919, want ze bleven onder de wapens tot aan het Vredesverdrag van Versailles op 28 juni 1919.

Bij dit alles vormt het militair hospitaal de rode draad. Het is dan ook één van de zeven thema's die worden aangebracht op de grote panelen. Bovendien brengt een brochure, gratis aangeboden door de stad, u langs 10 graven die aangeduid zijn met een paneeltje, waardoor ingezoomd wordt op specifieke aspecten van deze alomtegenwoordige oorlog. Bijzonder sprekend zijn de grote canvassen met historische zichten die zowel op de Krijgsbegraafplaats als op de rest van het domein staan.

Het is goed dat we hier aanwezig zijn, op het groot militair ereperk van de stedelijke begraafplaats Schoonselhof. Dit is de uitgelezen plaats van herinnering. Op het groot militair ereperk van Schoonselhof wordt WOI herdacht op een serene manier.

Het adellijk domein Schoonselhof was nog niet lang voor het uitbreken van de oorlog aangekocht om ingericht te worden als nieuwe begraafplaats. Hoofdstadsarchitect Alexis Van Mechelen en zijn team waren bezig met een grondige studie ter voorbereiding van de aanleg. Tot ze op 8 augustus 1914 van het stadsbestuur de opdracht kregen om een Krijgsbegraafplaats in te richten. *'Om op waardige wijze de nagedachtenis te huldigen der krijgslieden die voor de verdediging van den Belgische grond gevallen zijn'*. Schoonselhof zou pas officieel openen als stedelijke begraafplaats in 1921. Tijdens de oorlog stelde de stad voor aan alle partijen, inclusief de Duitsers, dat ze best wachtten met het oprichten van gedenktekens, en verzekerde dat men *'...na het einde van den oorlog zijn plicht zal vervullen, dat men de slachtoffers van den oorlog zal vereeren, dat op het kerkhof alle vijandschap verdwijnt.'* Daaruit blijkt eens te meer het beeld van Schoonselhof als een plaats van vrede.

De gelijkvormige graf- en gedenktekens van militaire oorlogsdoden én oud-strijders vormen een sterk en homogeen beeld. Dit is te danken aan stadsarchitect Van Mechelen, en zijn eveneens getalenteerde opvolger Emiel Van Averbek. Ze waakten erover dat harmonie en vooral de sereniteit werd bewaard, zeker toen vanaf 1925 de houten kruisen vervangen werden door stenen graftekens. Ook andere gerenommeerde architecten waren hierbij betrokken. Architect Jos Ritzen richtte het Duitse ereperk in en Max Winders werd door de inwoners van Antwerpen aangetrokken om het Frans gedeelte te ontwerpen. Mooi is het gebaar van Armand Lheureux, consul van Joegoslavië, die uit mededogen arduinen stèles op het graf van de 13 Russen liet plaatsen, want daar Rusland geen vertegenwoordiger had in België waren ze de enigen die toen, in 1934, nog houten kruisjes op hun graf hadden.

Ondanks hun uniformiteit geven de grafstèles heel wat individuele gegevens prijs. Zo wordt op de Belgische uniforme stèle naast naam, levensdata, geboorte- en sterfplaats, en symbolen van eretekens, ook opgegeven waar hij diende; bij de Ballonvaarders, Gezondheidstroepen, Vestingsartillerie Antwerpen, Zeemacht cie. Mariniers, Opleidingscentrum Hulptroepen, Rijkswacht te Paard, Vuurwerkschool, Karabiniers Wielrijders, Militair Vliegwezen, Jagers te Voet, Jagers te Paard, Genie Zoeklichten, Zware Artillerie. Ze waren hoornblazer, brancardier enz. Dit kan u zelf ontdekken bij het bezoeken van de graven.

Dit onderwerp ligt mij nauw aan het hart. Het was dan ook mooi om dit te kunnen uitwerken met Martine Willems, deskundige communicatie van de stad Antwerpen en met Johan Buytaert van projectbureau de kleine expeditie. We hebben gedreven samengewerkt om de hoeveelheid aan

gegevens helder en correct te kunnen presenteren op deze bijzondere plek. Belangrijk daarbij was de morele steun die we kregen van Hendrik De Bouvre, coördinator begraafplaatsen en de initiatiefnemer voor dit project. De groendienst heeft dit perk opnieuw met veel zorg onder handen genomen. Doordat momenteel WOI door uiteenlopende geschied- en heemkundigen bestudeerd wordt, is uitwisseling van dergelijke gegevens een groot plezier in dit onderzoek gebleken.

Tot slot richt ik me tot ieder die verhalen, foto's, documenten, brieven bezit die verband houden met personen hier begraven, het is nu het moment. De gegevens zullen worden opgenomen in een databank en we plannen daarmee in 2018 een afsluitend project te verwezenlijken. U kan dit doorgeven aan info@annemiehavermans.org

Verwonder u ondertussen over de gevarieerde verhalen die hier vandaag worden ontsloten.

Brochure te verkrijgen op kasteel Schoonselhof

<http://www.antwerpen14-18.be/nl/content/schoonselhof-14-18-ontdek-het-oorlogsgeheugen-van-antwerpen>

Begeleide rondleidingen: info en inschrijvingen info@annemiehavermans.org

-voor groepen, datum af te spreken, 100 euro max 20 man

-voor individuen op 28 september, 19 en 26 oktober: 5 euro pp

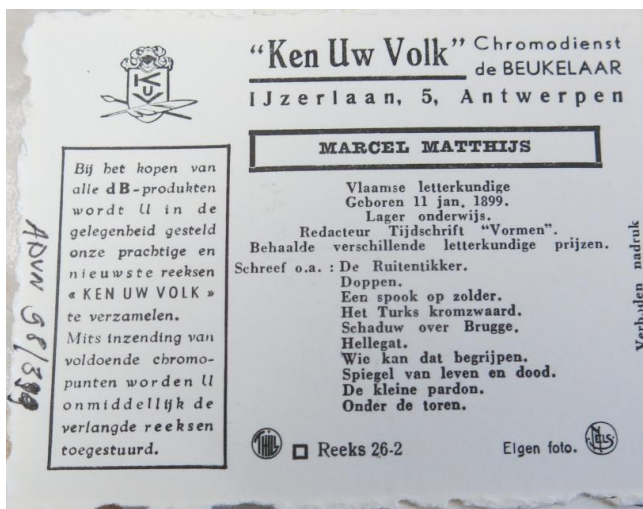
MARCEL MATTHIJS (1899-1964), LITERAIR EN FUNERAIR ANKERPUNT TE OEDELEM

Het grafteken van Marcel Matthijs geschonken door de VTB

Tentoonstelling 'Marcel Matthijs' 12-28 september te Oedelem

Tekst en foto's Anne-Mie Havermans

Op het landelijke kerkhof van Oedelem, een deelgemeente van Beernem met een boeiende geschiedenis, is Marcel Matthijs (11-1-1899 - 30-8-1964) begraven. Hij kan werkelijk als een telg van dit dorp genoemd worden. Als autodidact bracht hij het tot schrijver, die tussen namen als musicus Renaat Veremans (1894-1969) en historicus dr. Lode Wils (°1929) met portretfoto verscheen op de prentjes van De Beukelaar, in de reeks 'Ken uw Volk'. Daarbij vergat hij nooit zijn afkomst, in tegendeel, hij toonde het leven zoals het was, vaak rauw en met een neerslachtige blik. Zopas werd een verhelderend artikel aan hem gewijd in *Strijd en mens. De stekelige jaren. Literatuur en politiek in Vlaanderen 1929-1944*, een bundel essays samengesteld door Jan Lensen, Ludo Stynen en Yves T'Sjoen (Academia Press, Gent, 2014). Dit boek werpt nieuw licht op de spanning tussen literatuur en politiek in Vlaanderen van 1929 tot 1944. In zijn bijdrage wil Jan Lensen de ideologie en psychologie van de schrijver Marcel Matthijs doorgronden.

collectie ADVN

collectie Letterenhuis

Dat zijn laatste rustplaats is opgevat als een huldemonument, is te danken aan de VTB (Vlaamse Toeristenbond), die daartoe opdracht gaf. Het is niet de eerste keer dat deze vereniging op dergelijke manier Vlaamse literatoren of componisten eerde en in de blijvende belangstelling zette. Onder impuls van de gedreven voorzitter Jozef Van Overstraete (1896- 1986) gaf de VTB bijvoorbeeld opdracht voor het grafteken van August Snieders (1825-1904) op Schoonselhof (1976) en voor het Van Hoofmonument te Boechout (1960). Voor deze twee monumenten werd, zoals vaak door de VTB, beroep gedaan op beeldhouwer Albert Poels (1903–1984).

Het archief van de VTB wordt bewaard in het ADVN te Antwerpen, maar is nog niet volledig ontsloten. De toespraak van Van Overstraete bij de onthulling van het grafteken van M. Matthijs werd er teruggevonden, de correspondentie over de totstandkoming ervan kwam nog niet boven water. Geweten is dat het werd uitgetekend door ontwerper Jo Maes (°Bredene, 1923), de centrale bronzen voorstelling werd uitgevoerd door kunstsmid Joris Verstraete uit Brugge (- 1998) en het geheel werd geleverd en geplaatst door steenhouwer André Vincke uit Oedelem. Jo Maes is geen

Affiche collectie Letterenhuis

onbekende in kunstmiddens. Hij legde zich vooral toe op toegepaste kunsten en binnenhuisarchitectuur. Voor het voormalig Hoofdpostgebouw te Oostende (architect Gaston Eysselinck) concipieerde hij twee grote wandceramieken voor de lokettenhall en figuratief gedecoreerde vensters voor de lokalen van de Telefonie en Telegrafie. Hij ontwierp raamversieringen voor het Casino-Kursaal in Oostende (architect Leon Stynen) en gevelreliëfs voor de Gemeenteschool van Bredene.

Het grafmonument werd ingehuldigd een jaar na het overlijden van Marcel Matthijs, op zondag 12 september 1965. Daarbij werd het grafteken geschonken aan de gemeente. De zaterdag daarop werd tijdens een huldefeest te Oedelem de gedenkplaat aan zijn huis en dat van zijn dorpsgenoot, schrijver Norbert Edgard Fonteyn (1904-1938), plechtig onthuld.

Het grafteken is gelegen op het uiteinde van de lange hoofdlaan op het Sint-Lambertuskerkhof te

Oedelem (met de kerk in de rug op de linkerkant). Het sluit aan bij de rij monumentale graftekens op de hoofdlaan, want het gaat om de combinatie van een traditionele zerk met een sobere rechthoekige stèle uitgewerkt in blauwe hardsteen. Op deze strakke basis is een unieke bronzen sculptuur aangebracht van een zich uitstrekkende vogel, met de bek omhoog, voor een slank kruis. Het gaat om een dynamische voorstelling van de blauwvoet, geen verrassing gezien de sterke Vlaamsgezindheid van de schrijver. Deze vogel met grote inhoudelijke geladenheid is gezet op een sokkeltje dat is aangebracht tussen het logo van de VTB en het uiterst verzorgd opschrift. Het verdiepte en wit ingeschilderde opschrift luidt: MARCEL/ MATTHIJS/ 1899-1964. Onderaan de stèle staat, verdiept: VLAAMSE TOERISTENBOND 1965. Vooraan op de zerk is een opschriftplaatje in zwart marbriet neergelegd met: EVELINE DE LILLE/ 1902-1983/ ECHTGENOTE VAN/ MARCEL MATTHIJS/. De bloembak vooraan is heden gevuld met kiezels. Het graf is uitstekend onderhouden.

Grafmonument van Marcel Matthijs op het Sint-Lambertuskerkhof te Oedelem

In opdracht van de gemeente Beernem maakt kunsthistorica Anne-Mie Havermans een funeraire studie, met inbegrip van een gedetailleerde historische schets en de kenmerken van de begraafplaats als geheel en de graftekens in het bijzonder. Dit ter voorbereiding van het toekomstplan dat uitgewerkt zal worden door landschapsarchitect Andy Malengier. Ook zal een lijst worden opgemaakt met graftekens van lokaal-historisch belang die zeker bewaard zullen blijven, zoals gevraagd door het decreet van 2004.

Het kerkhof is gelegen aan de Oudezakstraat, er is voldoende parkeergelegenheid vlakbij.

Tentoonstelling 'Marcel Matthijs' 12 tot 28 september

Te Oedelem is deze schrijver nooit vergeten, vandaar dat vijftig jaar na zijn overlijden de gemeente Beernem, in nauwe samenwerking met de familie Matthijs, een uitvoerige tentoonstelling heeft opgebouwd over deze schrijver. Marcel Matthijs, autodidact en schrijver van sociaal realistische en naturalistische romans, publiceerde in 1933 hij zijn bekendste roman 'De Ruitentikker', tevens een hoogtepunt in zijn oeuvre. Tijdens WOII was hij oorlogsburgemeester van Oedelem.

Open

Weekdagen: van 10u00 tot 12u00 / 13u30 tot 16u30

Weekend: 10u00 tot 15u00 doorlopend

Plaats:

Raadzaal, Het Schepenhuis, Markt 1, Oedelem

Organisatie:

Cultuurdienst Beernem ism Heemkring Bos en Beverveld

het
schepen
huis

12

Foto links: Marcel Matthijs en zijn echtgenote Eveline de Lille. Fotograaf: Piet Schepens (1901 - 1967). Collectie Letterenhuis.

Foto rechts: Begrafenis Marcel Matthijs - de priester aan het graf. O.m. aanwezig: Dr. Jan Vercammen, burgemeester de Schietere de Lopem en Lucien Dedooen van het Kristelijk Vlaams Kunstenaarsverbond. 3 september 1964. Fotograaf: Piet Schepens (1901 - 1967). Collectie Letterenhuis.

STUDIEDAG CRKC

Het beeld voorbij

Iconografie in de religieuze kunst en architectuur

Op **dinsdag 25 november 2014** organiseert het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) vzw een studiedag over iconografie in de religieuze kunst en architectuur. Dit veelzijdig thema zal tijdens de studiedag vanuit diverse oogpunten benaderd worden. Welk verhaal schuilt er achter een grafmonument en hoe worden andersgelovigen in religieuze voorstellingen afgebeeld? Verder komen we te weten hoe heiligen aan de hand van hun attributen te herkennen zijn en maken we kennis met de iconografie van de protestantse en de joodse eredienst. Eén van de lezingen handelt over *Iconografie van het funerair erfgoed. De taal van graftekens en begraafplaatsen* en wordt gebracht door Anne-Mie Havermans (Epitaaf vzw).

Het volledige programma en inschrijven via:

<http://crkc.be/studiedag-het-beeld-voorbij/>

STUDIEDAG

Inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant Provinciehuis Vlaams-Brabant, vrijdag 24 oktober 2014

In 2012 heeft de provincie Vlaams-Brabant aan de Kerkfabrieken Sint-Antonius Abt Wolfsdonk en Sint-Pieter Langdorp een projectsubsidie voor historisch onderzoek toegekend voor een (kunst)historische studie, landschappelijke analyse en inventarisatie van beide plattelandskerkhoven; en uitwerking van een herwaarderings- en beleidsplan voor het kerkhof van Wolfsdonk. De praktijkervaring uit het project legde de basis voor de ontwikkeling van een algemeen bruikbaar draaiboek over de problematiek van het beheer, de inventarisatie, het onderzoek en de publieksontsluiting van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant.

De werking rond lokaal funerair erfgoed in plattelands- of dorpscontext reikt immers verder dan louter conservatie en restauratie van 'stenen'. Daarom heeft het draaiboek oog voor wetgeving, registratie, (kunst)historische studie, landschappelijk beheer, immateriële funeraire praktijken, vormen van publieksontsluiting, subsidies en ondersteuning, ... Het helpt bij het opmaken van een toekomstvisie waarbij de historische culturele, religieuze en sociale waarden van de site gekoppeld kunnen worden aan hedendaagse meditatieve, ecologische, educatieve en zelfs recreatieve activiteiten. Via dit instrument wenst de provincie dan ook een veelheid aan betrokkenen (lokale overheden, kerkfabrieken, heemkringen en erfgoedcellen) te begeleiden bij de uitdaging om funerair erfgoed, dat op plattelandskerkhoven vaak meer divers is dan op stedelijke begraafplaatsen, zinvol en duurzaam te beheren.

Op deze studiedag worden de verschillende aspecten van kerkhofbeheer en -herwaardering belicht vanuit praktijkervaringen. De verschillende lezingen volgen in grote lijnen de structuur van het draaiboek.

Het kerkhof van Wolfsdonk, foto verz. Jonas Danckers

PROGRAMMA

- 09.15uur: onthaal met koffie/thee
- 09.30uur: welkomstwoord en presentatie draaiboek door Tom Dehaene (gedeputeerde voor Cultuur provincie Vlaams-Brabant)
- 09.40uur: studie en inventarisatie van plattelandskerkhoven: hoe begin je eraan ? – Jonas Danckers (lid Kerkfabriek Sint-Antonius Abt Wolfsdonk)
- 10.00uur: waardebeoordeling funeraire elementen – Peter Van Assche (gemeentelijk archivaris Lubbeek)
- 10.20uur: herwaardering plattelandskerkhoven: integratie van inhoudelijke en landschappelijke visies – Anne-Mie Havermans (kunsthistorica en secretaris Epitaaf vzw) en Michel Pauwels (landschapsarchitect)
- 10.40uur: vormen van publieksontsluiting voor het verdiepen en verspreiden van kennis, beleving en waardering – An Hernalsteen (ondervoorzitster Grafzerkje vzw)
- 11.00uur: vragenronde
- 11.10uur: koffiepauze
- 11.20uur: beheer van funerair erfgoed: onderhoud, herstel en restauratie – Geert Scheirlinckx (Monumentenwacht Bouwkunde/Funerair erfgoed, Monumentenwacht Provincie Oost-Vlaanderen)
- 11.40uur: ondersteuning bij beheer: bescherming, erkenning en subsidiëring – Joeri Mertens (erfgoedonderzoeker bouwkundig erfgoed - funerair erfgoed, onderzoek & bescherming, Agentschap Onroerend Erfgoed) en Julien Goossens (administratief hoofdmedewerker onderhoudspremies, Provincie Vlaams-Brabant)
- 12.00uur: duurzame natuur- en landschapszorg in funeraire contexten – Anneleen Vanderputten (verantwoordelijke erfgoed, Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei)
- 12.20uur: vragenronde
- 12.30uur: broodjeslunch

informatie/inschrijvingsmogelijkheden/bestelmogelijkheden draaiboek vanaf 11 september via
www.vlaamsbrabant.be/cultuur

Inschrijvingen en info:
 Provincie Vlaams-Brabant Dienst Cultuur
 Nicolas Mazeure nicolas.mazeure@vlaamsbrabant.be
 tel. 016-26 76 77 - fax 016-26 76 35

PROVINCIE
 VLAAMS • BRABANT

Deze studiedag is een organisatie van de provincie Vlaams-Brabant en de Kerkfabrieken Langdorp en Wolfsdonk, met dank aan Epitaaf vzw, Ontwerpbureau Pauwels BVBA, Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei, Monumentenwacht Vlaams-Brabant en Agentschap Onroerend Erfgoed.

Epitaaf vzw
 Onze Lieve Vrouw Voorplein 16 1020 Brussel (Laken)

www.epitaaf.org
info@epitaaf.org

VERSLAG IN BEELDEN: Lezingen en rondleiding donderdag 29 mei 2014

Foto's Anne-Mie Havermans

Ter gelegenheid van de Week van de begraafplaatsen brachten Leon Bok en Tom Verhofstadt een gesmaakte lezing, ieder over een niet alledaags onderwerp. Leon Bok gaf een boeiend relaas over een verre maar herkenbare funeraire wereld, die steeds sneller verdwijnt; de westerse begraafplaatsen in Indonesië. Tom Verhofstadt schetste het unieke karakter van de Lakense graf galerijen, waarna de restauratiewerf werd bezocht.

Leon Bok (<http://www.funerair.nl/>)

Tom Verhofstadt

De werf van het kerkhof van Laken.

TEREBINTH 2014-3: EERSTE WERELDOORLOG EN FUNERAIRE CULTUUR

Belgenmonument te Amersfoort, een ontwerp van architect Huib Hoste. Foto Bert Pierik.

De laatste editie van de Nederlandse zustervereniging van Epitaaf vzw, de Terebinth, heeft een bijzonder beeld op de cover; een Belgische militaire stèle op een Nederlandse begraafplaats, met een briefje van een kleinzoon die het graf van zijn grootvader uiteindelijk had teruggevonden, na 95 jaar...

Nederland was in de Eerste Wereldoorlog neutraal, maar dat betekent niet dat er in Nederland geen funeraire sporen bewaard zijn gebleven. Het nieuwste nummer van *Terebinth*, in kleur, is gewijd aan bekende en minder bekende monumenten en begraafplaatsen in relatie tot WOI.

17

Het bekendste oorlogsslachtoffer is de exotische danseres Mata Hari uit Leeuwarden. De Fransen executeerden haar vanwege spionage, maar een graf van haar is er niet. De vissersboten die op mijnen liepen of door buikboten werden beschoten, rusten op de zeebodem. Vissersdorpen kennen derhalve vooral monumenten voor niet teruggekeerde bemanningen.

Eén miljoen Belgische burgers en tienduizenden militairen vluchtten naar Nederland. Velen van hen stierven aan het eind van de oorlog aan de Spaanse Griep. Wie kent het het Belgisch militair ereveld op gemeentelijke begraafplaats Oostergaarde in Harderwijk of het Belgenmonument in Amersfoort? Er wordt stilgestaan bij het mausoleum in Doorn van keizer Willem II, militaire begraafplaatsen in de Westhoek en Noord-Frankrijk. Ontroerend zijn de monumentjes voor de slachtoffers die vielen bij de *Dodendraad* tussen Nederland en België

Los nummer: € 6,25. Jaarabonnement en/of lidmaatschap: € 25. www.terebinth.nl; Mail naar pr@terebinth.nl.

ITALIAANSE BEGRAAFPLAATSEN, HET WALHALLA VOOR DE FUNERAIRE TOERIST

Funerair Rome

Tekst en foto's: Anne-Flor Vanmeenen

Geen stad in Europa heeft zoveel Unesco-erfgoedsites als Rome. De stad staat dus garant voor heel wat kunst en cultuur, genoeg om meerdere vakanties moeiteloos mee te vullen. Oude sporen van de bakermat van onze cultuur, renaissancepracht in paleizen, barokkrullen, de schatten van het Vaticaan, ... voor elk wat wils. Een stad met zo'n rijke geschiedenis, letterlijk en figuurlijk, dat doet de funeraire liefhebber ook hopen op interessante ontdekkingen. Eén blik op de mogelijkheden doet alvast vermoeden dat je er eveneens meerdere vakanties mee kan vullen. Redenen genoeg om Rome een plekje te gunnen in de reeks over Italië...

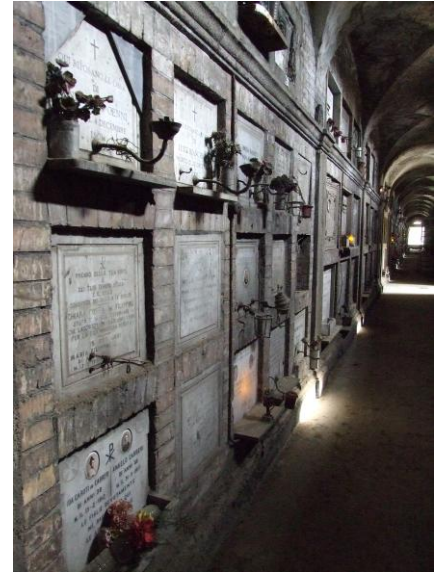

18

Verano

Dé begraafplaats van Rome is het uitgestrekte Cimitero Monumentale del Verano. Ingehaald en omringd door de stad, lag deze begraafplaats aanvankelijk aan de oostelijke grenzen. Deze dodenakker moest een antwoord bieden op het napoleontisch verbod om binnen de kerken en stadsmuren te begraven. Het grondgebied behoorde ooit tot de Romeinse senatorenfamilie Verani, wat aanleiding gaf tot de naam. Op deze site bevond zich bij de aanleg begin 19e eeuw al een kerk 'San Lorenzo Fuori le Mura', die er nog steeds te vinden is. Grote architect verbonden met deze begraafplaats is Valadier (1762-1832). In 1859 startten nieuwe werken gebaseerd op het plan van Vespignani. De hoofdelementen van dit ontwerp zijn nog steeds aan te wijzen: de kapel, het 'quadriporticus' en de monumentale poort. Vanop de monumentale poortbogen kijken vier allegorische figuren op de passanten neer: meditatie, hoop, weldoen en stilte. De juiste sfeer is meteen gezet... Via deze hoofdingang kom je terecht op een vierkant plein, symmetrisch omzoomd door okerkleurige zuilengallerijen die uitgeven op een kapel. Een zeer statig en indrukwekkend geheel.

Uitbreidingen volgden elkaar op tot 1960 en deze begraafplaats is dan ook enorm groot: ruim 83 hectare. Er rijdt een bezoekersbusje rond op het terrein.

De stijlen die je er aantreft lopen danig uiteen, van weelderige barokmonumenten tot hedendaags minimalisme, van stèles versierd met bustes en sculptuur tot familiekapellen. Opvallend zijn de vele columbaria die duidelijk uit verschillende perioden stammen. Sommige strak en verzorgd, overladen door de typisch Italiaanse lampjes en plastic bloemenkitsch. Andere verlaten en bouwvallig, al even duister en mysterieus als de Lakense grafgallerijen. Hoewel een kijkje daarbinnen het risico op struikelpartijen loont: 19e eeuwse plaatjes van email, prachtige fotokeramiek, hier en daar zelfs een vergeeld daguerrotype...

Grafsculptuur is er in alle soorten en maten, naar goede Italiaanse gewoonte. Niettemin overheersen beelden deze begraafplaats niet, en biedt ze dus ook een meer gevarieerde en rustigere aanblik dan bijvoorbeeld Milaan. Architecturale hoogstandjes zijn er eveneens te vinden achter elke hoek en kant, je kunt er je gehele stijlcyclopedie op toepassen.

Voor de experts: je vindt er onder andere werk van G. Koch, Pio and Marcello Piacentini, G. Monteverde, E. Ximenes, P. Canonica, E. Ferrari, D. Cambellotti.

Interessant op het oude gedeelte zijn ook bepaalde details zoals de portretten door Severati. Deze 19e eeuwse portretten werden aangebracht op lavasteen met een soort glazuur. Deze nieuwe techniek maakte de schilderijtjes zeer duurzaam en bestand tegen de weerselementen.

Over de gehele begraafplaats vallen boeiende kunsthistorische ontdekkingen te doen. Interessante zones voor wie beperkt is in tijd, zijn de Pincetto Vecchio en Pincetto Nuovo met veel grafmonumenten uit de tweede helft van de 19e eeuw. In de geest van de tijd zijn ze ook zeer groen en organisch aangelegd, waarbij hoogteverschillen opgevangen worden door terrassen, verbonden met trapjes en kronkelende paadjes. Het is er heerlijk wandelen tussen de slanke cipressen, wuivende palmen, kleurige oleanders en bedwelvende jasmijn.

Algemeen geldt voor de begraafplaats: hoe noordelijker en oostelijker van de hoofdingang, hoe recenter de graven. Er zijn ook een Joods gedeelte, een militair gedeelte, enkele ossuaria en verschillende herdenkingsmonumenten. Aan de ingang kun je een plannetje krijgen dat je zeker kunt gebruiken in deze uitgestrekte en onoverzichtelijke doolhof. Wees wel een beetje discreet, want hoewel dat nergens aangegeven staat, stellen ze fotograferen niet zo op prijs. Maar of ze er op reageren hangt vooral van jouw gedrag en hun bui af - typisch Zuiders dus.

<http://www.cimitericapitolini.it/>

Protestantse begraafplaats

Een andere klassieker die zelfs op een beetje massatoerisme kan rekenen is de protestantse begraafplaats, gelegen in het centrum, aan de voet van de grafpiramide voor Caius Sestius uit 18 v Chr. Dit monument van 36m hoog, bekleed met marmer, getuigt alvast dat ook tijdens de Romeinse oudheid Egyptische vormgeving in trek was op funerair vlak. Niets nieuws onder de zon...

Achter deze piramide ligt een klein ommuurd eilandje van rust in de chaos van de stad. Ook de Romeinse muur van Aurelius vormt nog een stuk van die muur, een poëtische decor. Grote namen vonden hier hun laatste rustplaats: Keats, Shelley, Severn, Goethe junior, Gramsci, ... Deze begraafplaats heet officieel 'cimitero acattolico' en was logischerwijs het verzamelpunt over overleden buitenlanders (vandaar ook de bijnaam 'Engels kerkhof').

Mensen van diversen gezindten die niet in gewijde grond wilden of mochten rusten, konden hier terecht sinds 1716. In de loop der tijd onderging het terrein enkele aanpassingen en uitbreidingen. De laatste uitbreiding was er in 1894. Het cultureel belang werd al erkend sinds 1910, wellicht omdat hier zoveel bekendheden hun graf hebben.

Een bezoek is een weldoende ervaring die zowel kunsthistorisch als groentechnisch prikkelt. Tussen weelderig groen en bloemenzeeën, prijken bustes, pleurants, engelen en ander moois. Grote grafkapellen zijn er niet maar hier en daar streelt toch een architecturaal pareltje het oog. Het meest iconische beeld op deze begraafplaats is ongetwijfeld 'engel van verdriet' van de Amerikaanse beeldhouwer Story die het maakte voor de tombe van zijn vrouw. Later werd hij er zelf ook begraven.

21

Adres, openingsuren, info: <http://www.cemeteryrome.it/about/about.html>

Epitaaf vzw
Onze Lieve Vrouw Voorplein 16 1020 Brussel (Laken)

www.epitaaf.org
info@epitaaf.org

Palazzo Massimo & Thermen van Diocletianus

Zijn de begraafplaatsen te bestempelen als openluchtmusea, dan zijn de klassieke musea in Rome er toch niet minder funerair om. Het Palazzo en de Thermen zijn beide afdelingen van het Romeins museum en liggen op wandelafstand van elkaar. Bovendien is een ticket voor één van die musea geldig in alle afdelingen.

Het Palazzo moet het op funerair vlak niet hebben van de hoeveelheid, maar wel van de exclusiviteit. Een aantal van de basreliëfs van het museum maken deel uit van urnen of sarcofagi. Onder andere kun je je blind staren op de duizelingwekkende sacrofaag van Portonaccio uit de 2e eeuw.

22

Een andere bijzonderheid zijn de fresco's van een Romeins columbarium uit de 1e eeuw v. Chr., gesitueerd op het landgoed van de Villa Doria Pamphili. Afgaand op de afmetingen was dit een soort publiek columbarium, gebouwd door investeerders die dan ruimtes voor urnen aanboden aan wie geen privégrafteken kon veroorloven maar toch een waardige laatste rustplaats wou. Tussen de fijne afbeeldingen van vruchten, bloemen en mythologische scenes, zie je gaten waar nagels ooit de bloemenkransen omhoog hielden. Onder elke urncel of 'loculus' was ook ruimte voorzien om de naam van de overledene te noteren.

De Thermen bieden dan weer een veelheid aan funeraire schatten. Nog voor je het museum binnen bent, word je al omsingeld door Romeinse grafstenen allerhande en dat gaat zo maar door. In de galerijen van het binnenhof staan heel wat sarcofagen en stèles, sommige met portretmedaillons, gisants, uitgewerkte mythologische scènes en nog leesbare inscripties. In het badhuis zelf kun je enkele reconstructies van

Romeinse graven verkennen, de ene bezet met mooie levendige fesco's, een ander met verfijnd stucwerk en een derde vol van weelderig uitgewerkte sierurnen. Een stukje funeraire cultuur dat je zelden te zien krijgt!

Als toemaatje beschikt dit museum ook over een gerenommeerde epigrafische collectie die, hoe raad je het, vaak gebaseerd is op grafschriften. Ook op de hogere verdiepingen, kun je dus op ontdekkingstocht. En geen nood als je Latijn wat stoffig is geworden, overal hangen netjes vertalingen in het Engels. Het geeft meteen ook een interessante en genuanceerde kijk op de Romeinse maatschappij. Er zijn immers grafschriften voor slaven of een doodgeboren kindje - niet zo vanzelfsprekend. Aan de dodencultuur kent men een samenleving: er is iets voor te zeggen. Charmant zijn ook de ode van een kleinkind aan oma of een sensuele lofrede die de welvingen en schoonheden van een overleden vrouw bezingt.

23

<http://archeoroma.beniculturali.it/en/node/482>

Ostia Antica & Isola Sacra

Ostia Antica was de voormalige havenstad van Rome. Er zijn uitzonderlijk goed bewaarde ruïnes te bezoeken die een uitgebreide inkijk geven in het dagelijkse leven van de Romein. Zwerf er rond tussen de marktjes, tempels, theaters, badhuizen, en uiteraard: graven. Die bevinden zich overigens meteen aan de ingang van de site, gezien Romeinen hun doden langs grote invalswegen buiten de stad lieten rusten en je dus via deze weg ook de ruïnes binnen komt. Eerlijkheid gebiedt: enorm veel is er niet van die graven over. Veel halve muurtjes met enkele verweerde beelden. Maar het geeft wel een blik op de inplanting en organisatie van zo'n gravenallee. In het museum op deze site kun je enkele sarcofagen vinden, waaronder enkele voor kinderen. Je kunt Ostia Antica snel en makkelijk bezoeken met de trein naar Lido di Roma, de ruïnes liggen op 10 minuutjes van het station.

De doorzetter die nog meer van funerair Rome wil zien, kan doorgaan naar Isola Sacra enkele kilometers verderop (neem de taxi of desnoods de bus maar waag het niet te voet, de weg is levensgevaarlijk, zelfs naar Italiaanse normen). Daar is de Necropoli di Porti bewaard gebleven die in veel betere staat verkeerd. In de tientallen dodenhuisjes kan je nog fresco's, mozaïeken en andere versieringen aantreffen. Absoluut een bezoekje waard, maar bereid je goed voor want meestal kun je er niet binnen zonder afspraak. Daartegenover staat dan weer dat de toegang gratis is (of vrije bijdrage).

Wie daarentegen geen tijd, zin of reisgenoten heeft die een uitstap toelaten, kan ook de 'light'-versie van funeraire ruïnes bezoeken in Vaticaanstad.

Daar werd immers een Romeinse begraafplaats gevonden aan de Via Triumphalis. Enkele mooie stèles, versierde graven, een zicht op de ruimtelijke planning,... het is zeker een (w)aardige troostprijs voor wie de Necropoli di Porti moet missen. Nadeel is dat het Vaticaan wel zeer gewiekt is wat inkomstenbeleid betreft. Je kan deze site enkel bezoeken tijdens een geleide wandeling die een flinke stuiver kost en overigens slechts op bepaalde dagen plaats vindt. Informeer je dus ook hier vooraf.

<http://www.ostia-antica.org/>

<http://archeoroma.beniculturali.it/en/node/187>

http://mv.vatican.va/3_EN/pages/z-Info/Eventi/2013/MV_Info_Evento16.html

Via Appia & catacomben

Funeraire reizigers die dan nóg niet verzadigd zijn, kunnen de befaamde Via Appia verkennen. Vernoemd naar Appius Claudius, die de aanleg in de 4e eeuw v. Chr. liet starten, is dit een van dé grote toegangswegen tot Rome, die dus ook verschillende graven en begraafplaatsen telde. Er is slechts een fractie bewaard gebleven, maar dat is toch nog best de moeite. Let wel, een deel van deze weg is rustig en idyllisch, alsof de tijd er al die eeuwen stil heeft gestaan maar de eerste kilometers zijn echt een verschrikking voor de zwakke weggebruiker (behalve op zondag, dan is deze zone verkeersluw). Neem dus toch maar een stukje de bus tot het wat rustiger wordt.

Een greep uit de aanbod langs de Via Appia: het lijvige grafmonument van Cecilia Metella, de tombe van Marcus Servilius, tombe van Sextus Pompejus Justus, Seneca en keizer Gallienus. Er is ook een

ruime waaier aan vroegchristelijke catacomben verspreid langs de weg, waaronder San Callisto, San Sebastiano, San Domitilla en San Callixtus. De een heeft de mooiste fresco's, de andere de bekendste namen, sommige zijn druk bezocht, andere spookachtig leeg. Het is een kwestie van voorkeur waar je ondergronds trekt. Maar het mag wel duidelijk wezen: opties genoeg!

Tarquinia & Cerveteri

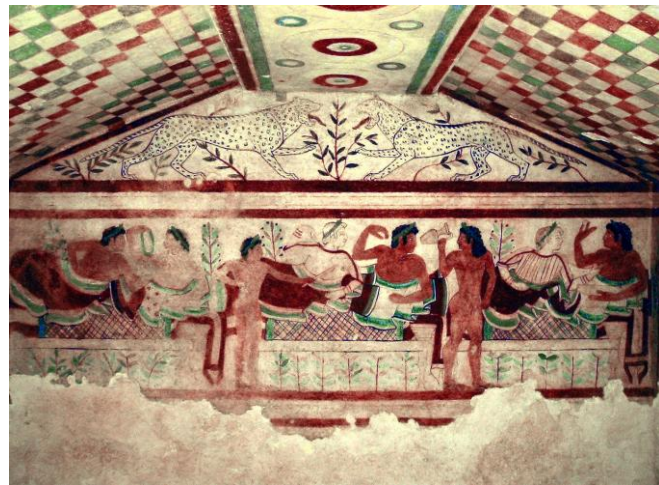
Wie van de Romeinen dan zo stilaan genoeg krijgt, kan niet ver buiten de stad terecht om de nalatenschap van hun voorgangers te ontdekken, de Etrusken. In Tarquinia zijn er duizenden graven te vinden, waarin zo'n 200 fresco's bewaard zijn. Daterend vanaf 7^e eeuw voor Christus getuigen ze van een verfijnde, hoogstaande cultuur en geven ze inkijk in heel wat levensaspecten van dit mysterieuze volk. De grootste site is die van Monterozzi, waar verschillende tumulusgraven bewaard zijn. In het museum in de stad, zijn er ook verschillende grafvondsten en sarcophagen ondergebracht. Neem dus zeker je tijd in dit aangename stadje.

Cerveteri biedt dan weer een echte dodenstad, met dodenhuisjes netjes en planmatig geordend rond straatjes. De uitgestrekte site 'Banditaccia' heeft graven gedateerd tussen 9^e en 3^e eeuw voor Christus. Ook hier zijn sommige onder hen prachtig gedecoreerd. Bijkomende artefacten zijn ook hier bewaard in het museum. Absoluut een ommetje waard.

Beide plaatsen zijn erkend door UNESCO en zijn, mits enige moeite, te bezoeken met openbaar vervoer. Ideale dagtrip ook als je over een wagen beschikt.

http://www.tarquiniaturismo.it/pagina14_city-of-tarquinia.html

<http://www.welcometorome.net/en/around-rome/ancient-cities/cerveteri>

Religieus erfgoed

Rome en Vaticaanstad huisvesten natuurlijk ook honderden kerken, daterend uit allerlei periodes. Een overzicht van boeiende graftekens in kerken zou een artikel op zich vormen. Onbegonnen werk, maar ik reken erop dat de culturele toerist sowieso wel hier en daar een kijkje neemt als hij iets moois passeert. Laat u verrassen in de boodschap. Er is waarschijnlijk amper een kerk zonder funerair erfgoed te vinden...

BLOEMLEZING UIT DE PERS

Pierre Brewee volgt wat er verschijnt m.b.t. funerair erfgoed in de pers en media op de voet. Hij maakt voor ons een korte samenvatting. In geen geval heeft deze bloemlezing de bedoeling om volledig te zijn maar is ze eerder opgevat om er trends in aan te wijzen en soms ook de berichten van een kritische noot te voorzien.

Tienen: kunstwerk opgedragen aan sterrenkindjes

In Tienen huldigde het Regionaal Ziekenhuis Heilig Hart Tienen een kunstwerk in dat opgedragen is aan de sterrenkindjes van de materniteitsafdeling. Het beeld, een creatie van beeldhouwer Willy Peeters, staat in de kloostertuin achter het ziekenhuis. Peeters maakte een beeld van een foetus, die verscholen en geborgen zit in de holte van een stam, waarbij de afgeknotte stam symbool staat voor het veel te vroeg afgebroken leven en de opening in de stam zorgt voor contact tussen foetus en buitenwereld, zo legt de kunstenaar uit.

Oostvleteren: nieuwe parkbegraafplaats ingehuldigd

In Oostvleteren werd in de Kasteelweg een nieuwe parkbegraafplaats ingehuldigd, bedoeld voor de overledenen van Westvleteren, Oostvleteren en Woesten. De begraafplaats is een ontwerp van landschapsarchitect Andy Malengier, in samenwerking met West-Vlaamse Intercommunale. Het project kostte 840.000 euro maar had heel wat voeten in de aarde. Zo zorgde de verplichte bescherming van een vogelrichtlijngebied er voor dat de hele site een stukje moest opschuiven, wat natuurlijk zorgde voor heel wat administratieve vertragingen. Het terrein is 3,5 ha groot en de werken liepen ook vertraging op door het verplichte archeologisch onderzoek, waarbij resten van grafbijzettingen uit de Midden-IJzertijd en Vroeg-Romeinse periode werden gevonden. Architect Andy Malengier steekt niet onder stoelen of banken dat hij heel wat inspiratie opdeed in Finland. Waar de begraafplaats aansluit bij het omringende landschap is gekozen voor een open ruimte om op die manier de begraafplaats nog meer visueel te betrekken bij het landschap. Verder huldigt Malengier het principe dat we onze doden moeten begraven en herdenken in heel mooie tuinen die ook een parkfunctie hebben. Brede groenbuffers maken dat de omwonenden niet op de graven moeten kijken. Een groene parking biedt plaats aan 30 wagens. Op blauwstenen blokken voor de afscheidsplaats staan de woorden 'Ars Moriendi' (de kunst van het sterven) en 'Ars Vivendi' (de kunst van het leven) gebeiteld. De tuin van het columbarium is ingericht met stenen kubussen van 1,2 meter, goed voor twee urnen en plaats voor bloemen of kaarsen in de nis. Ondergronds bevindt zich een urnentuin met urnenkelders. De kubussen en het urnenveld zijn samen goed voor 592 crematies. Het grote grafveld wordt doormidden gesneden door de vroegere beek die bewaard bleef en op beide oevers van die beek staan zitbanken. Rond geschoren taxushagen van maximum 1 meter hoog scheiden de grafrijen van elkaar. Alleen de hoofdassen van de begraafplaats zijn verhard en de eigenlijke grafrijen worden via een gazon betreden. Er is plaats voor 668 graven en natuurlijk is er ook een strooiweide aanwezig.

Ledegem: gedenksteen voor Duitse gesneuvelden uit WO I onthuld

Ledegem was tijdens de Eerste Wereldoorlog een draaischijf voor het Duitse front. Enkele jaren geleden ontdekte de heemkundige kring in een loods de restanten van Duitse zerken. Deze werden verwerkt tot een gedenksteen. Dit nieuwe monument kreeg een plaats rechtover de officiële begraafplaats van de gemeente, waar ook Belgische oud-strijders begraven liggen. Burgemeester Bart Dochy hoopt dat de nabijheid van deze vijanden van weleer die nu naast elkaar liggen mag uitgroeien tot een symbool voor de toekomst. De spoorwegbedding in Ledegem deed dienst als logistieke draaischijf aan de Duitse kant van het front: gewonde soldaten werden er verzorgd, en dat betekent ook dat heel wat Duitse soldaten er overleden. De ontdekking van die Duitse zerken is dus geen toeval. Tot 1959 was er trouwens een volwaardig Duits kerkhof in Ledegem, maar we weten dat alle Duitse begraafplaatsen gegroepeerd werden op enkele grotere locaties: de 1.552 doden die in Ledegem hun graf hadden werden overgebracht naar Menen. Ook luitenant-kolonel Heino Matzken, militair attaché van de Duitse ambassade, hoopt dat het monument mag maken dat we allemaal mogen ijveren voor een gemeenschappelijke en vreedzame toekomst.

Kapelle-op-den-Bos: monument van Juffrouw Orianne wordt gerestaureerd

In het kader van de herdenking van de Groote Oorlog maakt Kapelle-op-den-Bos ook werk van de restauratie van het monument van Juffrouw Orianne. Deze restauratie maakt deel uit van de herinrichting van de begraafplaats, waarbij men ook een perk zal aanleggen voor de gesneuvelde soldaten. Wie was die Juffrouw Orianne precies? Zonder twijfel kan je Juffrouw Orianne van Londerzeel zien als één van de grootste Belgische heldinnen van de Eerste Wereldoorlog. Ernest Claes vernoemde haar o.a. in zijn boeken. De Franstalige kranten verleenden haar de eretitel “La grande patriotte” en tot in Amerika werden haar werk en moed geprezen. Het liefdadigheidswerk van Juffrouw Orianne bestond er onder meer in om gesneuvelde Belgische soldaten te identificeren en herbegraven. Nog voor 1914 voorbij was stond er al een monument op het slagveld van Neeravert, bekostigd met het liefdadigheidswerk van Juffrouw Orianne, en ook het monument op de Blauwenhoek in Londerzeel Sint-Jozef kwam er in 1919 op haar initiatief.

SLUITSTUK: INGEZONDEN FOTO

Op een druilerige nacht heb ik ooit met een vriend een bezoek gebracht aan de begraafplaats van Aalst. Toen was die 's nachts nog open en we deden dat regelmatig. Toen mijn vriend vol bewondering opkeek naar het beeld van een engel nam ik een foto van het tafereel. Het is een heel mooie foto geworden, een gelukstreffer ook: de regen maakt dat mijn flits werd weerkaatst wat een soort gloed geeft en het effect van een "verschijning" versterkt, de engel heeft door schaduwen en het stof van jaren accenten gekregen die maken dat hij echt lijkt, en zo krijg je een tafereel waarbij die engel precies aan mijn vriend verschijnt.

Pierre